

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 12, Issue 1, No.30, Spring 2020, pp. 85-104

Received: 05/03/2019 Accepted: 04/12/2019

The special artistic function of image in the protest poems of Qaisar Aminpour

Mostafa Barzegar Valik Chali

Ph. D. Student of Persian Language and Literature of the Payam Noor University, South Tehran center, Tehran, Iran
m.49.barzegar@gmail.com

Ayoob Moradi *

*Corresponding author: Assistant Professor of Persian Language and Literature of the Payam Noor University of Tehran, Tehran, Iran
Ayoob.moradi@gmail.com

Fateme Koupa

Professor of Persian Language and Literature of the Payam Noor University of Tehran, Tehran, Iran
f.kouppa@yahoo.com

Abstract

The poem of protest is a sign of the intellectual dynamism of the society, during which, the poet, seeing the social anomalies, begins to protest as a reformist action. He uses imagination and imagery to portray his thoughts and feelings. Image is the basis of poetry, and the revolutionary and idealistic poet Qaisar Aminpour has used all the rhetorical capacities to elevate his protest ideas. One of the most basic approaches in recognizing and criticizing Aminpour's ideas is to analyze the images of his protest poems. In this research, with a descriptive-analytical method and quantitative approach, 61 poems of Qaisar's protest poems from the complete collection of his poems in rhetorical critique style as one of the practical branches of "reader-centered critique" and focusing on the analysis of "images in poems" were selected. The poet's protest was examined, and in the end, it was determined that the elements of symbolism, irony, simile, discernment, metaphor, and authorization are the most widely used expressions of Qaisar's expression to convey the protest message of his poems.

Protest poetry, as a branch of resistance literature, according to its type of expression and content, requires the use of rhetorical elements that are both explicit and transparent and interpretable to carry the poet's thoughts. While loyal to the revolution, Aminpour has made good use of language capacities and elements of expression to express his protest ideas. The imaginary forms of Qaisar's protest poems reflect the kind of attitude and interpreter of his mind. Excessive use of images such as symbols, allusions, similes, diagnoses, metaphors, and permissions adds to his semantic range and poetic interpretability:

Symbol: In his protest poems, Qaisar used the symbol the most among the rhetorical elements, and the symbols of his protest poems fall into two categories: traditional symbols and personal symbols. This rhetorical element has a high frequency in the poet's protest poems, so that this element, with a frequency of 212 times and with 24.85%, is in the first place of the poet's widely used elements.

Allusion: the allusion is in second place in Aminpour's protest poems with a frequency of 193 times and 22.63%. The allusions of Qaisar's protest poems are threefold: traditional and repetitive allusions, new and personal allusions, and allusions that are proverbial.

Simile: In the study of the image of Qaisar's protest poems, simile with a frequency of 141 times and 16.53% has the third rank and this shows the importance of the role of simile in depicting the poet's thoughts. The Similes that the poet used to represent his ideas are more of a felicity and sensory Similes. One of the eminent tricks of the emperor in expressing concepts is his innovation in Simile: mentioning a new pseudo-face by creating a new simile; mentioning attributes for one of the elements of simile; without any sign; continuous New simile.

Detection: Detection allows the artist to use the language of objects and other beings allegorically, in addition to encrypting the speech, to increase its beauty and make a greater impact. In Qaisar's protest poems, the detection element ranks fourth with a frequency of 123 times and 14.42 percent. The poet has used this important rhetorical element in various forms: dhikr adjective; additional compound; dhikr masdar (active state); dhikr masdar (passive state); And its elements (a detailed and extensive aspect of the type of diagnosis).

Metaphor: Metaphor is one of the most important and main elements of imagination, which has an effective role in measuring the level of artistry and the poet's ability. In his studied protest poems, metaphor is used with 109 times and is ranked fifth with 12.78 percent. The constituent elements of Caesar's metaphorical protest poems are objects, nature, animals, humans, and abstractions, respectively. Types of Caesar's Poetic Protestant Metaphors: Perpetual Metaphors; Makniye's Metaphors and Metaphors Approaching Symbols

Authorized use: The purpose of authorized use is to create an aura of various meanings in the mind of the reader, and with the definition provided by Dr. Shamisa of authorized, only authorized to be interested in artistic and literary similes and can be proposed in the science of expression. In his protest poems, Qaisar Aminpour has repeatedly used the authoritative imaginative element. Permitted using 75 times and with 8.79%, it is ranked sixth among the most widely used images and arrays. Here, what is meant by what is permissible is what is permissible.

"The Complete Collection of Qaisar Aminpour's Poems" includes seven books and 345 poems, 61 of which have a philosophical, political, social, and personal color and smell of protest, and according to the study, comparison and analysis of protest poems. The poet's non-objectivity in terms of the use of poetic images in expressing his thoughts, there is a clear difference between the images used in these two types of poetry. (In total, he has used six rhetorical elements 853 times).

The results of this study show that the type of speech and the appropriate expression method play an effective role in how to use poetic images so that in Qaisar's protest poems, the most widely used images are: symbol, irony, simile, diagnosis, metaphor and permission And in his non-objectionable poems, it is: recognition, simile, irony, symbol, metaphor, and permission, respectively, and the poet, with the necessary knowledge of the function of literary tricks and establishing the necessary connection between it and the type of speech, from all kinds of appropriate and appropriate images. It has benefited, where speech needs some kind of ambiguity, from

symbolism and irony, and where it needs explicit and explicit language.

Keywords: Islamic Revolution literature, protest poetry, Qaisar Aminpour, rhetorical elements

References

- Afrasiabi, Gh.; Jafari, S. M. & Bohtoui, H. (2006). Research on the Authorized Mercal, *the Social and Human Journal of Shiraz University* (Persian Language and Literature Special Issue), 22 (3), p. 1-16.
- Ahmadi, M. (2017). The Nature of Rhetorical Criticism and Its Importance in Literary Studies, *Bi-Quarterly Journal of Applied Rhetoric and Rhetorical Criticism*, 2 (3), 73-87
- Aminpour, Q. (2016). *Complete collection of poems*. 14th ed., Tehran: Morvarid.
- Babasafari, A. A. & Mohammadpour, M. A. (2015). Study and analysis of the content and linguistic features of the epic poems of Siavash Kasraei, *Persian Language and Literature*, 68 (232), p. 1-15.
- Dad, Sima (2006). *Dictionary of Literary Terms*, Tehran: Morvarid.
- Delbari, H. & Mehri, F. (2015). Rhetorical levels of imagination in images of contemporary poetry, *Literary Arts*, 7 (1), p. 73-86.
- Fotouhi Rud Ma'jani, M. (2010). *The rhetoric of Image*, 2nd ed., Tehran: Sokhan.
- Ghaedi, M. R. & Golshani, A. (2016). Content Analysis Method from Quantitative to Qualitative, *Quarterly Journal of Psychological Methods and Models*, 7 (23), 57-82
- Ghorbanpour Arani, H. (1999). Aggressive Literature, Social Fields and Its Effects (From Beginning to the Age of Constitutionalism), *Keyhan Farhangi*, (16), 26-29.
- Hafeznia, M. R. (1397). *Introduction to Research Methods in the Humanities*. Tehran: Samt.
- Hosseini Mo'akhhkar, S. M. & Nejat, S. H. (2016). Comparative Study of the Subject of Protest in the Poetry of Ahmad Motar and Alireza Qazveh, *Persian Comparative Studies Quarterly*, 1 (2), p. 39-66.
- Kazzazi, M. (1989). *Aesthetics of Persian Speech (1) Bayan*. 1st ed., Tehran: Nashre Markaz.
- Mahmoudi, A. & Taqaddomi Ghaffarian, F. (2016). A Study of the Application of Imaginary Forms in the Hicos of Beik Vardi Front (Case Study of the Poetry Collection of the Moon, Above the Majnoon Head), *Sustainability Literature*, 8 (14), 217-236.
- Makaryk, I. R. (2014). *Encyclopedia of Contemporary Literary Theories*. Mehran Mohajer & Mohammad Nabavi (trans). Tehran; Agah.
- Mirsadeghi, M. (1997). *Dictionary of Poetic Art*, 2nd ed., Tehran: Mahnaz.
- Molavi, J. (2011). *Masnavi Ma'navi*. 5th ed., Reynolds A. Nicholson (emend), Tehran: Hermes.
- Omid Ali, H. & Dehrami, M. (2017). Fundamentals of Image Aesthetics and its Coordination with Emotion and Thought in Nusrat Rahmani's Poetry, *Literary Sciences*, 7 (11), p. 29-51.
- Poshtdar, A. M. (2010). The perspective of Freedom and Literature of Protest in Persian Poetry, *Literary Sciences*, 3 (5), p. 157-180.
- Pourmotmaz, A. R. (1993). *Comprehensive Culture of Printing and Publishing*. Tehran: Institute of Cultural Exhibitions.
- Salden, R. & Peter, V. (2005). *A Guide to Contemporary Literary Theory*. Abbas Mokhber (trans.), Tehran:

Tarhe no.

- Shafiee Kadkani, M. R. (1991). *Imaginary Forms in Persian Poetry*. 4th ed., Tehran: Agah.
- (1352). A brief introduction to the long topics of rhetoric, (Faculty of Literature, Pahlavi University of Shiraz), *Journal of Wisdom and Effort*, Vol 5.
- Shamisa, Sirus (1394). *Literary Criticism*. Tehran: Mitra.
- (2014). *Bayan*. 3rd ed., Tehran: Mitra.
- Soltani Fargi, M. (2009). *Study of Protest Poetry in Contemporary Persian Literature from 1332 to 1357* (Master's Thesis), Sabzevar University, Sabzevar, Iran.
- Taheri Mahzamini, N.; Basiri, M. S. & Sarfi, M. R. (2014). Study of the themes of protest poetry in the literature of the Islamic Revolution, *Journal of Sustainability Literature*, 6 (15), 278-307.
- Tahmasebi, F. & Saremi, Z. (2013). Analysis and study of poetic image and introduction of its structure in Ahmad Shamlou's poetry, *Analysis and critique of Persian language and literature texts*, (16), 235-262.
- Velek, René & Warren, A. (2014). *Literary Theory*, 1st ed., Zia Movahhed & Parviz Mohajer (trans), Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Zarghani, M. (2008). *The landscape of Contemporary Poetry*. 3rd ed., Tehran: Sales.
- Zarrinkoob, H. (1988). *A Collection of Articles*. 1st ed., Tehran: Scientific and Definite.

فنون ادبی

نوع مقاله: پژوهشی

سال دوازدهم، شماره ۱ (پیاپی ۳۰) بهار ۱۳۹۹، ص ۸۵-۱۰۴

تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۵/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۱۳

کارکرد هنری تصویر در اشعار اعتراضی قیصر امین پور

مصطفی برزگر ولیک‌چالی، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

m.49.barzegar@gmail.com

ایوب مرادی*، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

ayoob.moradi@gmail.com

فاطمه کوپا، استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

f.kouppa@yahoo.com

چکیده

شعر اعتراض، نشان پویایی اندیشه جامعه است و شاعر با دیدن ناهنجاری‌ها، اصلاح‌گرانه لب به اعتراض می‌گشاید. او برای به تصویر کشیدن اندیشه و احساس خود از تخییل و تصویر بهره می‌جوید. تصویر اساس شعر است و بررسی تصویرپردازی‌ها و کارکردهای آن، مقدمه شناخت اندیشه شاعر است. قیصر امین‌پور شاعر انقلابی و آرمان‌گرا، از آن دسته هنرمندانی است که از تمامی ظرفیت‌های بلاغی برای تعالی بخشی به اندیشه‌های اعتراضی خود بهره جسته است. برای شناخت اندیشه‌های امین‌پور، بررسی جنبه‌های گوناگون اشعار او ضروری است و یکی از اساسی‌ترین رویکردها در مسیر نقد اندیشه وی، تحلیل تصاویر اشعار اعتراضی اوست. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با رویکرد کمی، تعدادی از اشعار اعتراضی قیصر از مجموعه کامل اشعار وی به شیوه نقد بلاغی و با تمرکز بر تحلیل «تصاویر در اشعار اعتراضی شاعر»، بررسی و مشخص شد که عناصر نماد، کنایه، تشبیه، تشخیص، استعاره و مجاز به ترتیب پرکاربردترین شگردهای بیانی قیصر در مسیر ابلاغ پیام اعتراضی شعرهای او هستند.

کلید واژه‌ها: ادبیات انقلاب اسلامی، شعر اعتراض، قیصر امین‌پور، عناصر بلاغی

۱- مقدمه

شعر اعتراض، نشانه اندیشیدن و تفکر انسان در طول تاریخ در برابر اصل آفرینش و وضعیت موجود برای رسیدن به آرمان‌شهر است. هرچه قدر نشانه‌های اعتراض در شعر و ادبیات بیشتر باشد، پویایی، خودباوری و اندیشه‌محوری آن ملت بیشتر خواهد بود. جامعه‌ای که افرادش اندیشه‌ورز، پویا و آرمان‌طلب باشند، نسبت به ابراز و پیگیری خواسته‌های آرمانی خود حساسند و کمترین انحراف و ناروایی را بر نمی‌تابند و در برابر آن سر خم نمی‌کنند؛ با دیدن ناهنجاری‌ها و ناروایی‌ها، آگاهانه و اصلاح‌گرانه لب به اعتراض می‌گشایند تا جامعه در مسیر آرمانی و درست گام نهد و به سرمنزل مقصود برسد (← حسینی

*مسئول مکاتبات

مؤخر و نجات، ۱۳۹۵: ۴۰؛ طاهری ماه‌زمینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۸۸ و باباصفیری و محمدپور، ۱۳۹۴: ۸).

هنرمندان به‌ویژه شاعران، به‌دلیل آگاهی و رسالتی که دارند، در این زمینه پیشرو هستند؛ چراکه آنها با نگاه تیزبین خود، کوچک‌ترین انحرافات و ناهنجاری‌ها را می‌بینند و با سلاح قلم و زبان به بیداری مردم و اصلاح ناروایی‌ها می‌پردازند. شعر اعتراض، شاخه‌ای از ادب‌پایداری است که به یاری آن، شاعر با زبانی فاخر، مؤثر و حماسی و با استفاده از انواع تصویر، موضوعاتی را بر زبان می‌آورد که اکثر مردم از درک آن عاجزند. او با زبان شعر، آن‌هم شعر اعتراض، به بیداری مردم و ترغیب آنها به ایستادگی در برابر ناروایی‌ها و نراستی‌ها همت می‌گمارد. قیصر امین‌پور از جمله شاعرانی است که به‌خوبی از ظرفیت‌های زبان و عناصر بیان برای بیان اندیشه‌هایش بهره‌جسته است.

۱-۱- بیان مسئله

شعر نقطه‌تعالی زبان هر ملتی است. در شعر، شاعر می‌کوشد با بهره‌مندی از شیوه‌های غنی‌سازی زبان، که یکی از این شیوه‌ها استفاده از تصویر است، معنا را کمال و تعالی ببخشد؛ چراکه «زبان شعر، آمیخته با تصویر است» (ولک و وارن، ۱۳۹۰: ۱۷). شاعر اندیشه‌ورز آگاه به زمان و اوضاع جامعه، «بیان‌کننده حقیقت و ضرورتاً بیان‌کننده حقایق اجتماعی و تاریخی است» (همان: ۱۰۱). او برای به تصویر کشیدن اندیشه و احساس خود و ارتقای آن به سطح عالی از «تخیل» و «تصویر» بهره می‌جوید؛ زیرا «اثر تصویر ناشی از آن است که نمودار احساس است» (همان: ۲۰۹).

هر شاعری شیوه خاصی دارد که در آن شیوه از گونه‌های تخیل و تصویر بهره می‌جوید تا به بیان روحيات، تجربیات، عواطف و اندیشه‌های خود پردازد؛ همچنین هر دوره نیز به‌تناسب مقتضیات و ضروریات زمان و مکان، صور خیال و آرایه‌های ادبی خاصی را می‌طلبد. به زبان دقیق‌تر و علمی‌تر باید گفت هر موضوع و درون‌مایه‌ای، به تناسب پیام و اندیشه‌ای که در خود دارد، نیازمند به‌کارگیری زبان، تصاویر و آرایه‌های خاصی است. ادبیات انقلاب اسلامی، دارای ویژگی‌هایی است که آن را از همه دوره‌های ادب فارسی متمایز می‌سازد، با فرازها و نشیب‌ها و لایه‌های گوناگون در همه زمینه‌های زبانی، فکری و ادبی. شاعرانی که در دامان انقلاب اسلامی رشد یافته‌اند، در تنگناها و دشواری‌ها قلم خود را در مسیر اعتلای اندیشه‌های انقلابی به کار گرفته‌اند و در مسیر دستیابی به آرمان‌ها از هیچ‌گونه حمایتی دریغ نکرده‌اند. همین شاعران هم‌دل و همراه پس از جنگ، به‌علت تغییر و تحولی که در مسیر انقلاب به وجود آمد و برخی از انقلابیون و جامعه از آرمان و ارزش‌های آن دور شدند، نتوانستند چون گذشته با انقلاب همراه باشند؛ به همین سبب دچار نوعی سردرگمی و تردید شدند. دورشدن از ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب، اشرافی‌گری برخی از انقلابیون و مبارزان، افزایش فاصله طبقاتی، رواج دورویی و نفاق و زیاده‌شدن ناهنجاری‌ها، شاعران وفادار به انقلاب اسلامی را نگران و آنها را به سرودن اشعاری با بن‌مایه‌های اعتراضی وادار کرد. بسیاری هنرمندانی که در کسوت شاعران انقلابی و متعهد به انقلاب هنرنمایی کردند و اندیشه‌ها و باورهای انقلابی را به تصویر کشیدند؛ اما انگشت‌شمارند شاعرانی که با دیدن ناهنجاری‌ها و ناروایی‌ها فریاد برآوردند و لب به اعتراض گشودند؛ چراکه ایستادن در برابر ناهنجاری‌ها که هنجار می‌نمایند، کاری دشوار است که هرکسی شهادت آن را ندارد. از جمله شاعران انقلابی و وفادار که از مشاهده این نابه‌سامانی‌ها برآشفتنند و سکوتشان را شکستند و اعتراضیه سرودند، می‌توان به سلمان هراتی، قیصر امین‌پور، علی‌رضا قزوه، سید حسن حسینی، محمدرضا عبدالملکیان و عبدالجبار کاکایی اشاره کرد.

موضوع اصلی این پژوهش بررسی تصویرهای شعری قیصر امین‌پور از نگاه نقش این تصاویر در مسیر ابلاغ پیام اعتراضی وی به مخاطب است. از همین رو ضروری است پیش از ورود به بحث، نگاهی گذرا به موضوع تصویر و تخیل در شعر بیاندازیم. درباب تعریف تصویر سخن بسیار گفته شده است؛ اما در نگاهی کلی «تصویر برابر خیال و زیرمجموعه علم بیان و بدیع بوده است» (طهماسبی و صارمی، ۱۳۹۲: ۲۳۶).

زمانی که شاعر در جهان اطرافش می‌نگرد و با قدرت خلاقه خود در آن تصرف می‌کند و آن‌گونه که می‌خواهد آن را

بازپروری می‌کند و در قالب تصاویر بدیع به خوانندگان ارائه می‌دهد، از عنصر تصویر یا خیال بهره برده است. «تصرف ذهنی شاعر در مفهوم طبیعت و انسان و این کوشش ذهنی او برای برقراری نسبی میان انسان و طبیعت چیزی است که آن را «خیال» یا «تصویر» می‌نامیم و عنصر معنوی شعر، در همهٔ زبان‌ها و در همهٔ ادوار، همین خیال و شیوهٔ تصرف ذهن شاعر در نشان‌دادن واقعیات مادی و معنوی است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۲).

فرض پژوهش بر آن است که تصاویر نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری اندیشه‌های اعتراضی شاعر دارند و بیان‌کنندهٔ نوع نگرش و بازتاب اندیشهٔ او هستند، زیرا به اعتقاد ازرا پاوند تصویر نشان‌دهندهٔ «گره‌خوردگی عاطفی و عقلانی در برهه‌ای از زمان و وحدت‌بخشیدن به افکار متفرق است» (ولک و وارن، ۱۳۹۰: ۲۰۹).

تلاش شده است به این پرسش‌های اساسی پاسخ داده شود که: ۱- پرکاربردترین و مهم‌ترین تصاویر شعر اعتراضی قیصر کدام است؟ ۲- این تصاویر چه تأثیری بر نوع نگرش شاعر و بیان اندیشه‌های اعتراضی وی دارد؟ ۳- مهم‌ترین تفاوت تصویری اشعار اعتراضی و غیراعتراضی او کدام است؟

۱-۲- روش انجام پژوهش

در این پژوهش تلاش بر آن است تا مهم‌ترین تصاویر شعری و نوع اثرگذاری آن بر مخاطبان در جهت انتقال اندیشه‌های اعتراضی قیصر، به شیوهٔ توصیفی - تحلیلی، با رویکرد تحلیل محتوا بررسی شود. این نوع از پژوهش «به‌منظور توصیف عینی و کیفی محتوای مفاهیم، متن‌ها، پدیده‌ها و فضاها به صورت نظام‌دار انجام می‌شود» (حافظ‌نیا، ۱۳۹۷: ۷۵). برای نیل به این هدف، از مبانی نقد بلاغی، یکی از فروع عملی «نقد خواننده‌محور»، استفاده شده است. نقد خواننده‌محور «به مجموعه‌ای از نظریه‌ها و فعالیت‌های انتقادی اشاره دارد که در اواخر دههٔ ۱۹۶۰ و دههٔ ۱۹۷۰ در آمریکای شمالی شهرت یافت» (مکاریک، ۱۳۹۳: ۳۶۱). نقد خواننده‌محور برای رسیدن به اهدافش روشی خاص برای خود برگزیده است؛ بلکه تنها تلاش خود را بر بررسی شیوه‌های اثرگذاری متن بر مخاطب متمرکز می‌کند و برای نیل به این هدف از ابزارهایی همچون «نقد رتوریک، روان‌کاوی و پدیدارشناسی کمک می‌گیرد» (همان).

نقد رتوریک، یکی از فروع نقد خواننده‌محور، با گسستن از توجه به نویسنده، به‌طور کامل نگاه خود را به خواننده معطوف می‌کند و در پی آن است تا شیوه‌های اقناع مخاطب را به‌شکل روشمند آشکار سازد. «در این رویکرد انتقادی، منتقدان اغلب در بررسی آثار ادبی به تحلیل و ارزیابی عناصری می‌پردازند که برای ایجاد انگیزش در مخاطب به کار می‌روند. این عناصر که به دنبال ترغیب و هدایت انگیزه‌های مخاطبان آثار هنری هستند، مهم‌ترین عوامل موفقیت متن در چهارچوب نظری نقد رتوریک به شمار می‌آیند» (احمدی، ۱۳۹۶: ۸۴). در این نوع نقد «تماایل بر این است که ارزش اثر ادبی بر مبنای موفقیتش در تحقق هدفی که داشته است، مورد ارزیابی قرار گیرد» (شمیسا، ۱۳۹۴: ۴۸). با وجود تمامی اختلاف‌نظرهایی که در زمینهٔ تعریف نقد بلاغی هست، بیشتر تعریف‌هایی که برای این مقوله ارائه شده است، «حول محور فرایند اقناع و ترغیب می‌چرخد، یعنی اگر از بعضی تعریف‌های فرعی بلاغت صرف نظر کنیم، می‌توانیم مسئلهٔ اقناع را به‌عنوان حدهٔ مشترک تمامی تعریف‌هایی قبول کنیم که در سراسر اروپا و دنیای اسلام رایج بوده است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۲: ۴۸).

در این پژوهش برای دستیابی به ابزارهایی که به‌واسطهٔ آنها قیصر امین پور توانسته است خواننده را در درک معنای معترضانهٔ مدنظر خود به مشارکت فعالانه در امر خوانش شعرهایش فراخواند، از مجموعهٔ کامل اشعار وی - چاپ دوازدهم ۱۳۹۵ - تعداد ۶۱ شعر دارای بن‌مایهٔ اعتراض از نوع شخصی، فلسفی، اجتماعی و سیاسی انتخاب شد. در مرحلهٔ بعد، شش عنصر نماد، کنایه، تشبیه، تشخیص، استعاره و مجاز مطالعه و بررسی شد و با تمرکز بر نقشی که این عناصر بلاغی در تبیین اندیشه‌های شاعر دارند، سعی شد با استخراج، بررسی و تحلیل آنها اندیشه‌های شاعر به‌شکل دقیق و علمی واکاوی شود.

باتوجه به این نکته مهم که «شگردهای بلاغی و صناعات بدیعی را تمهیدات سبکی نیز می‌نامند که هم در آفرینش متن خلاقه کارآمد هستند و هم به فرایند خوانش و تحلیل متن یاری می‌رسانند» (فتوحی، ۱۳۹۰: ۳۰۳)، پرداختن به این موضوع که قیصر تا چه اندازه از این ظرفیت زبانی برای بیان اندیشه‌ها و احساسات اعتراضی خود بهره جسته و آیا کاربرد این عناصر متناسب با نوع کلام و اندیشه بوده است یا خیر؟ نظرگاه اصلی پژوهش حاضر به شمار می‌آید. از آنجاکه روش تحلیل محتوا به‌عنوان شیوه مواجهه این نوشتار با اشعار قیصر امین‌پور «بر این فرض بنا نهاده شده است که با تحلیل پیام‌های زبانی می‌توان به کشف معانی، اولویت‌ها، نگرش‌ها، شیوه‌های درک و سازمان‌یافتگی جهان دست یافت» (قائدی، ۱۳۹۵، ۵۷)، در این پژوهش تلاش شد با تمرکز بر تکرار قانونمند داده‌ها در متن مطالعه‌شده و با مدنظر قراردادن نقش عناصر بلاغی در بیان اندیشه‌ها و عواطف شاعر، به تحلیل اشعار اعتراضی قیصر با رویکرد بررسی و تحلیل میزان کاربرد عناصر خیال و ارتباط آن با نوع کلام پرداخته شود. داده‌های این پژوهش با مطالعه دقیق اشعار برگزیده و استخراج آنها جمع‌آوری شده و با تبدیل آنها به داده‌های کمی و عددی و ارائه جدول و نمودار تحلیل شده است.

۳-۱- پیشینه تحقیق

در حوزه صور خیال و تأثیر آن بر انواع شعر فارسی و نقش تصاویر در بیان اندیشه‌های شاعران کتاب و مقالات متعددی نوشته شده است؛ اما درباره نقش تصویر در اشعار اعتراضی منبع و مقاله خاصی مشاهده نشده است. از نمونه آثاری که در حوزه تأثیر صور خیال در اشعار فارسی نوشته شد، می‌توان به «دادخواست ۱۰۰ شعر اعتراض» (مهدی‌نژاد و سیار، ۱۳۸۸)؛ «ادبیات اعتراض در شعر احمد مطر و علیرضا قزوه» (حسینی مؤخر و نجات، ۱۳۹۵)؛ «اعتراض در شعر فروغ» (افسری، ۱۳۹۲)؛ «اعتراض و عشق» در شناخت‌نامه علیرضا قزوه (آسمان، ۱۳۹۸)؛ «ده شاعر انقلاب» (کازمی، ۱۳۹۰)؛ «بررسی و تحلیل مفاهیم و مضامین اعتراض در اشعار شاعران معاصر با تأکید بر شعر سید حسن حسینی، قیصر امین‌پور، سلمان هراتی و گروس عبدالملکیان» (آزاد، ۱۳۹۳)؛ «بررسی مضامین شعر اعتراض در ادبیات انقلاب اسلامی» (طاهری ماه‌زمینی و همکاران، ۱۳۹۳ الف)؛ «واژگان‌شناسی شعر اعتراض در ابیات انقلاب اسلامی» (همان، ۱۳۹۳ ب)؛ «بررسی عناصر موسیقایی شعر اعتراض در دوره انقلاب اسلامی» (همان، ۱۳۹۳ ج)؛ «پایان‌نامه بررسی مضامین ادب‌پایداری در شعر معاصر با تکیه بر اشعار قیصر امین‌پور، علیرضا قزوه، علی معلم و سلمان هراتی (معصومی، ۱۳۸۷)؛ «سطوح بلاغی خیال در تصاویر شعر معاصر» (دلبری و مهری، ۱۳۹۵)؛ «نقش تصویر در تأویل متن» (کریمی و وقاری، ۱۳۹۰)؛ «صور خیال در شعر فارسی (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰)؛ نظریه ادبیات (ولک و وارن، ۱۳۹۳) و بیان (شمیسا، ۱۳۹۳) اشاره کرد.

پس از بررسی‌ها مشخص شد تاکنون پژوهش مستقلی درباره تأثیر و تأثر تصویر بر شعر اعتراض دوره معاصر نشده است؛ در نگاه نخست شباهتی بین موضوع این مقاله با مقاله «صور خیال در اشعار قیصر امین‌پور» از نسرين بیرانوند و حسین آریان به چشم می‌آید، اما باید گفت نخست اینکه در این مقاله به تصاویر شعر اعتراض قیصر و مقایسه آن با تصاویر اشعار غیراعتراضی او پرداخته شده است؛ دوم اینکه در این مقاله به صورت جزئی و مفصل با ارائه نمودارهایی به تحلیل این تصاویر توجه شده است؛ از این رو باتوجه به اهمیت موضوع و برای معرفی این دیدگاه به علاقه‌مندان و دانشجویان، ضرورت بررسی تأثیر تصویر بر شعر اعتراض شاعران انقلاب اسلامی به‌طور مستقل به چشم می‌آید.

۴-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

باتوجه به اینکه «شعر اعتراض»، یکی از گونه‌های جدی و پرکاربرد ادبیات پایداری است و در ادبیات معاصر کاربرد فراوان و ویژه‌ای دارد، بررسی جنبه‌های گوناگون این گونه ادبی یک ضرورت است و اهمیت آن زمانی بیشتر آشکار می‌شود که پی می‌بریم برخی از جنبه‌های آن کمتر پژوهش و بررسی شده است؛ همچنین به دلیل تأثیری که جلوه‌های صور بلاغی و به

تعبیری تصاویر بلاغی در اثرگذاری بیشتر و انتقال بهتر پیام این نوع از شعر دارد، ضرورت پژوهش جداگانه‌ای در این مورد به شکل جدی احساس می‌شود.

۲- بحث

تصویر اساس شعر است؛ شعر بدون تصویر، شعر نیست، بلکه نظم یا نثر است. بررسی تصویر و کارکرد آن، مقدمه شناخت اندیشه و تفکر شاعر است. «کارکرد تصویر بار مفهومی دارد که مضامین آن را اهداف حاکم بر ذهن شاعر و استفاده از مفاهیم مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، عاشقانه و... می‌سازد، حوزه‌های متفاوتی که براساس نگرش فردی و جمعی، درون‌گرا و برون‌گرایانه شکل می‌گیرد» (طهماسبی و صارمی، ۱۳۹۲: ۲۴۹). مک‌لیش درباره‌ی وظیفه و نقش تصویر در شعر می‌گوید: «هیچ لغزشی را در راه خواندن توفیق‌آمیز یک شعر، بزرگ‌تر از این نمی‌دانم که عقیده داشته باشیم که شعرها زیباست و صور خیال آن زیباست و اینکه هرچه صور خیال زیباتر باشد، شعرها برتری بیشتری دارد. شعرها برای آن به وجود نیامده‌اند که زیبا باشند، بلکه برای آن سروده می‌شوند که شعر باشند» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۱۸۸-۱۸۹).

در تعریف «تصویر»، دیدگاه‌های گوناگون و گاه متضادی مطرح شده است. برخی آن را زیرمجموعه علم بیان و عده‌ای زیرمجموع علم بدیع و گروهی زیرمجموعه هردو دانستند. «بحث تصویر برابر با خیال و زیرمجموعه علم بیان و بدیع بوده است» (طهماسبی و صارمی، ۱۳۹۲: ۲۳۶). در کل باید آن را از فنون زیباشناسی سخن شمرد. «رمانتیک‌ها عنصر بنیادین شعر را تخیل می‌دانند، زیرا بدون وجود تخیل چیزی به نام شعر وجود ندارد» (فتوحی، ۱۳۸۹: ۱۱۶). تصویر، برداشت‌های ذهنی شاعر از دنیای برون است که پس از دریافت، آن را به کمک قوه تخیل در ذهن خود می‌پروراند و به یاری ابزار تصویرساز ادبی آن را بازتولید و به خواننده ارائه می‌کند. «تصویرسازی در شعر، نوعی آفرینش هنری است که به وسیله آن، شاعر به کلمات و اشیا، رنگی از زندگی می‌بخشد و باری عاطفی بر دوش آنها می‌نهد و به یاری این تصاویر، دنیای تازه‌ای را می‌آفریند» (زرین کوب، ۱۳۶۷، ۱۹۰). تصویر اعم از عناصر شعرساز بیان و آرایه‌های ادبی است و می‌توان آن را معادل «ایماژ»، اروپاییان گرفت. «آنچه ناقدان اروپایی ایماژ می‌خوانند، درحقیقت مجموعه امکانات بیان هنری است که در شعر مطرح است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۱۰).

۲-۱- تعریف ادب اعتراض

ادبیات اعتراض (protest literature)، ادبیاتی است که هدف از انتشار آن اعتراض نسبت به چیزی، معمولاً اعتراض به اوضاع سیاسی است (پورممتاز، ۱۳۷۲: ۳۵۹) و از آنجاکه اعتراض خود از مؤلفه‌های ادبیات پایداری است، «مهم‌ترین مضامین این گونه ادبی، بزرگداشت آزادی و استقلال، وطن‌دوستی، ظلم‌ستیزی، مبارزه با استبداد و جهل و فقر و فساد اجتماعی و حمایت از طبقه محروم است» (قربان‌پور آرانی، ۱۳۷۸: ۲۶). این گونه ادبی بازتاب‌دهنده نوع نگاه هنرمند نسبت به اوضاع سیاسی و اجتماعی جامعه است و «به‌نوعی روح انتقاد یا اعتراض شاعر و نویسنده را منعکس می‌کند» (پشتدار، ۱۳۸۹: ۱۵۸). ویژگی بارز ادبیات اعتراض پویایی و روحیه مبارزه‌جویی آن در برابر ناراستی‌ها و ناروایی‌هاست؛ «ادبیات اعتراض، ادبیاتی پویا، آرمان‌گرا و مدافع ارزش‌های والا و راستین انسانی است؛ ادبیاتی که نابرابری‌ها را برنمی‌تابد و هرگز نمی‌تواند از کنار تفاوت‌های ناروا، بی‌تفاوت بگذرد» (سلطانی فرگی، ۱۳۸۸: ۱۲).

ادب و شعر اعتراض در گذشته ادب فارسی به دلیل نوع حکومت‌ها، روابط حاکم بر فرمانروایان و هنرمندان و انحصار هنر در دست حاکمان، فرصت بروز نیافت و «این‌گونه شاعران (شاعران معترض)، که انتقاد اجتماعی مستقیم داشته باشند، اولاً نادر و انگشت‌شمارند و ثانیاً شعر انتقادی این بزرگان در حدی نیست که بتوان آن را یک جریان مستمر و ریشه‌دار به‌شمار آورد» (زرقانی، ۱۳۸۷: ۶۷).

شعر اعتراض با تعریف و ویژگی‌های امروزی آن که بیشتر به مشکلات مردم فرودست جامعه می‌پردازد، از عصر مشروطه، در ادب فارسی به وجود آمده و رشد و نمو کرده است؛ «تا قبل از آن (مشروطه)، چیزی به‌عنوان ادب اعتراض در ادبیات نداریم و در تقسیم‌بندی کلاسیک موضوعات شعر و ادب فارسی از آن یاد نشده است» (پشتدار، ۱۳۸۵: ۷). پس از انقلاب اسلامی، به شعر دوره پس از جنگ اطلاق می‌شود که در آن شاعر انقلابی در برابر فراموشی و دگرگونی ارزش‌ها و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی زبان به اعتراض می‌گشاید. شعر اعتراض، شعری دردمند و فریادی دردمندانه است که براساس عدالت‌خواهی، آرمان‌گرایی و ستم‌ستیزی بنا شده است.

قیصر امین‌پور از آن دسته شاعرانی است که با انقلاب اسلامی بزرگ شد و برای به بار نشستن آرمان‌های آن از هیچ همراهی و همدلی دریغ نکرد؛ اما با پایان جنگ و قرارگرفتن انقلاب در مسیر جدید، همراه عده‌ای از شاعران انقلابی و همدل، با دیدن این کج‌روی‌ها و بی‌عدالتی‌ها دوام نیاورد و لب به اعتراض گشود. ضرورت اعتراض به رواج دروغ، دورویی و ریاکاری، شکاف شدید طبقاتی، کم‌رنگ شدن آرمان‌های انقلاب و ارزش‌های اصیل اسلامی عواملی است که شاعر با دیدن اوضاع نابه‌سامان جامعه می‌فهمد دیگر نمی‌توان چون گذشته، بر بلندای «برج عاج» تکیه زد یا در «ساحل سرد و آرام» نشست و شاهد تیره‌بختی و سیاه‌روزی مردم بود.

۲-۲- کاربرد و ابزار تصویر در اشعار اعتراضی قیصر

کارکرد تصاویر شعری هر شاعری را می‌توان به دو بخش عمده: مفاهیم حسی و مفاهیم انتزاعی و از منظری دیگر به دو بخش اصلی: تصاویر اثباتی و تصاویر انتقادی تقسیم کرد (← طهماسبی و صارمی، ۱۳۹۲: ۲۶ و دلبری و مهری، ۱۳۹۴: ۸۲). در بررسی تصاویر شعری هر شاعری می‌توان به مباحثی مانند تصاویر مرکزی و انواع آن، لحن تصاویر و انواع آن، کارکرد تصاویر و انواع آن، ذهنیت تصاویر و انواع آن و ابزار تصاویر و انواع آن (← طهماسبی و صارمی، ۱۳۹۲: ۲۴۹-۲۴۱) پرداخت و آن را بررسی کرد. در این مقاله تنها به کارکرد و ابزار تصاویر اشعار اعتراضی قیصر امین‌پور توجه شده است. از مجموع کامل اشعار امین‌پور- شامل ۳۴۵ شعر- با توجه به نوع نگاه شاعر و مضامین شعری او، تعداد ۶۱ شعر دارای درون‌مایه اعتراضی از گونه‌های فلسفی، اجتماعی، سیاسی است که این تعداد از اشعار او، با محوریت «کارکرد هنری تصویر در اشعار اعتراضی شاعر» بررسی و تحلیل شده است تا بسامد و میزان کاربرد صور بلاغی و تأثیر آن در بیان اندیشه‌های قیصر در این نوع از اشعار او مشخص شود.

شعر اعتراضی با توجه به نوع بیان و به تناسب مضامین و محتوایش، مستلزم به‌کارگیری عناصر بلاغی است که هم دارای صراحت و شفافیت و هم تأویل‌پذیر باشد تا بتواند اندیشه‌های شاعر را به دوش بکشد؛ «چراکه تصویر، موجب قدرت‌دادن به اندیشه‌ها و عواطفی می‌شود که شاعر قصد انتقال آنها را دارد» (امیدعلی و دهرامی، ۱۳۹۶: ۳۳). صور خیال و آرایه‌های ادبی اشعار اعتراضی قیصر، بیان‌کننده نوع نگرش و اندیشه و مفسر ذہنیات اوست. بهره‌گیری فراوان از تصاویری مانند نماد، کنایه، تشبیه، تشخیص و استعاره بر گستره معنایی و تأویل‌پذیری شعری او می‌افزاید.

۲-۲-۱- نماد

سمبل (Symbol) را در فارسی رمز، مظهر و نماد می‌گویند. سمبل صریحاً به یک مشبه خاص مشخص دلالت ندارد، بلکه دلالت آن بر چند مشبه نزدیک به هم و به اصطلاح هاله‌ای از معانی و مفاهیم مربوط و نزدیک به هم است (شمیسا، ۱۳۹۳: ۲۲۱). نماد یا سمبل دارای دو نوع کلی است: ۱- نمادهای قراردادی و عمومی؛ که به دلیل تکرار، دلالت آنها بر یکی دو مشبه، صریح و روشن است، مثل: کبوتر سمبل صلح و آرامش؛ آب سمبل نور و روشنایی؛ سرو رمز جاودانگی ۲- نمادهای خصوصی و شخصی؛ که حاصل ابتکار شاعران و نویسندگان است و معمولاً در ادبیات قبل از آنان، مسبوق به سابقه نیست؛ از این رو برای خوانندگان تازه‌کار دارد و فهم آنها دشوار است. عده‌ای از صاحب‌نظران نیز سمبل را بر سه نوع می‌دانند: وضعی

یا قراردادی، سنتی و شخصی (← همان: ۲۲۱-۲۲۴). «نمادهای ادبی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: نمادهای مرسوم یا شناخته‌شده؛ نمادهای ابداعی یا شخصی و نمادهای واقعی یا ناآگاهانه» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۸۲).

نمادهای اشعار اعتراضی قیصر به‌طورکلی دو دسته‌اند که هریک نیز به دو گونه تقسیم می‌شوند:

۱- نمادهای سنتی:

الف. نمادهای سنتی با مفاهیم گذشته: پرند (۱۶۲)، دیوار (۲۱۸، ۲۳۹)، قفس، باران، خورشید، رود، دریا، مرداب، گل و...؛ جمعاً ۴۷ بار و با ۲۲/۱۷ درصد.

ب. نمادهای سنتی با مفاهیم جدید: سرخ (۵۳۰)، سیاه (۴۸)، آبی (۴۸، ۵۲۹)، سبز، زرد، باغ، کویر، پرواز، باد، تبر و...؛ جمعاً ۹۷ بار و با ۴۵/۷۵ درصد.

۲- نمادهای شخصی:

الف. نمادهای شخصی فعلی یا مصدری: دمیدن، رسیدن، شعله‌کشیدن، وزیدن، چشیدن، دریا شدن، جنگل شدن (۳۴۰)؛ جمعاً ۱۴ بار و با ۶/۶۱ درصد.

ب. نمادهای شخصی اسمی یا صفتی: «باغ‌های رو به باران»، «زالال آبی روشن»، «لبخندهای رو به فردا»، «رگ‌برگ‌های رو به زردی»، «جاده‌های مه‌آلوده»، «جاده‌های گمشده در مه»، «لبخند استخوانی» و...؛ جمعاً ۵۴ بار و با ۲۵/۴۷ درصد.

جدول شماره (۱): انواع نماد در شعر اعتراضی قیصر

نوع نماد	سنتی با مفهوم گذشته	سنتی با مفهوم جدید	شخصی فعلی، مصدری	شخصی اسمی، صفتی	جمع
تعداد	۴۷	۹۷	۱۴	۵۴	۲۱۲
درصد	۲۲,۱۷	۴۵,۷۵	۶,۶۱	۲۵,۴۷	۱۰۰

براساس بررسی‌های انجام‌شده تصاویر اشعار اعتراضی قیصر به‌ویژه نماد، از نوع تصاویر حسی و اثباتی‌اند؛ یعنی شاعر سعی کرده است با بهره‌مندی از عناصر طبیعی و عینی نمادساز، مفاهیم انتزاعی اطرافش از جمله ناهنجاری‌ها، نابرابری‌ها و کج‌روی‌های جامعه را به تصویر بکشد و از طریق این تصاویر عقاید و دیدگاه‌های خود را درباره مسائل و موضوعات مدنظرش اثبات کند؛ اگرچه برخی از تصاویر قیصر از منظر بی‌سابقه و تازه بودن اتفاقی‌اند. همچنین غالب نمادهای قیصر از نوع نمادهای سنتی‌اند، هرچند از نمادهای ابداعی و شخصی نیز فراوان بهره‌جسته است. عنصر نماد در اشعار اعتراضی قیصر، کاربرد فراوان دارد؛ به‌طوری‌که در ۶۱ شعر بررسی‌شده، این عنصر با بسامد ۲۱۲ بار و با ۲۴,۸۵ درصد در جایگاه اول عناصر پرکاربرد شاعر قرار دارد (جدول شماره ۵).

ای کاش جای این‌همه دیوار و سنگ آینه بود و آب و کمی پنجره

(همان: ۲۱۸)

تصاویر به‌کارگرفته‌شده در این شعر از نوع تصاویر حسی و اثباتی است؛ هرچند شاعر با خلاقیت به این تصاویر پویایی و زندگی بخشیده و با بهره‌مندی از نماد در واژه‌های: دیوار، سنگ، آینه، آب و پنجره شعر را پر از رمز و راز و مؤثر کرده است.

۲-۲-۲- کنایه

«کنایه جمله یا ترکیبی است که مراد گوینده معنای ظاهری آن نباشد، اما قرینه صارفه‌ای هم که ما را از معنای ظاهری متوجه معنای باطنی کند، وجود نداشته باشد» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۲۷۹) و «یکی از راه‌های ساختن تصویر خیال محسوب می‌شود» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۲۰). کنایه در اشعار اعتراضی امین‌پور با بسامد ۱۹۳ بار و با ۲۲,۶۳ درصد در رتبه دوم قرار دارد

(جدول شماره ۵).

کنایه‌های اشعار اعتراضی قیصر سه دسته‌اند:

- ۱- کنایه‌های سنتی و عمومی و تکراری: کنایه‌هایی که در تاریخ ادبی یک ملت کاربرد تکراری دارند و غالباً ذهن خواننده به راحتی به مفهوم آن دست می‌یابد، این کنایه در اشعار قیصر فراوان است: «روزگار چشم ندارد» (۱۳)، «دل خوش بودن» (۶۰)، «به درد چیزی خوردن» (۱۸۲)، «گرم چیزی بودن» (۱۹۶)، «هوای کسی را داشتن» (۲۸۳) و ...
- ۲- کنایه‌های تازه و شخصی: کنایه‌هایی که زاینده ذهن خلاق شاعر است؛ از این دست کنایات در اشعار اعتراضی قیصر فراوان دیده می‌شود: آبی بودن و زرد شدن دل (۴۸)، به چشم آفتاب زخم زدن (۵۸)، مرداب شدن زلالی‌ها (۶۰)، عبادت کردن گل (۶۳)، به دمیدن نرسیدن و به حادثه سرخ رسیدن نرسیدن و به چیدن نرسیدن (۲۱۹)، لبخند خود را فروختن (۲۳۸)، تار عنکبوت گرفتن پنجره (۲۹۵)، صدا در گلو شکستن (۲۹۶)، ۳۴۰، ۵۰۳، ۵۴۶ و ...
- ۳- کنایه‌هایی که ضرب‌المثل هستند و غالباً از زبان مردم کوچه و بازار گرفته شده است: «کاسه داغ‌تر از آش‌ها» (۵۹)، «وقت گل نی بودن چیزی» (۷۲)، «تکلیف کسی روشن نبودن» (۱۱۶)، «سفره دل را برای کسی باز کردن» (۱۳۱)، «زخم به استخوان رسیدن» (۲۴۹)، ۲۸۵، ۲۹۲، ۵۰۳ و ...
- بیشترین کنایه‌هایی که در ادب به کار برده می‌شود، از زبان مردم ستانده شده است و ریشه در هنجارها و رفتارها، رسم و راه‌ها و ویژگی‌های فرهنگی دارد و از دید مردم‌شناسی شایسته بررسی‌اند (← کزازی، ۱۳۶۸: ۱۷۲-۱۷۶).

۲-۲-۳- تشبیه

محور اصلی علم بیان و مادر همه تصویرها تشبیه است که اساس آن را بر کذب نهاده‌اند. «بنابر اهمیت تشبیه در تصویرگری، ادب‌پژوهان تشبیه را هسته اصلی و مرکزی اغلب خیال‌های شاعرانه دانسته‌اند» (پورنامداریان، به نقل از محمودی و تقدیمی، ۱۳۹۵: ۲۲۷). در بررسی تصویر اشعار اعتراضی قیصر، تشبیه با بسامد ۱۴۱ بار و ۱۶,۵۳ درصد در بین شش تصویر، رتبه سوم را داراست (جدول شماره ۵) و این نشان از اهمیت نقش تشبیه در به تصویر کشیدن اندیشه‌های شاعر دارد. در اشعار اعتراضی، به دلیل نوع زبان و بیان، کاربرد برخی از تصاویر و آرایه‌ها ضرورتاً کاربرد بسیار زیادی دارد؛ از جمله نماد، کنایه، تشبیه و ... تشبیهاتی که شاعر برای باز نمود اندیشه‌های خود از آن بهره جسته است، بیشتر از نوع تشبیهات بلیغ و حسی‌اند و این خود گویای این موضوع است که شاعر به درستی دریافته است که بیان مباحث انتزاعی، نیاز به تصاویری حسی و عینی دارد:

جدول شماره (۲): انواع تشبیه در اشعار اعتراضی قیصر امین‌پور

نوع تشبیه	حسی به حسی	عقلی به حسی	حسی به عقلی	جمع
تعداد	۹۳	۴۱	۷	۱۴۱
درصد	۶۵,۹۶	۲۹,۰۸	۴,۹۶	۱۰۰

نمودار شماره (۱)؛ انواع تشبیه در اشعار اعتراضی قیصر امین پور

یکی از شگردهای بارز و برجسته قیصر در بیان مفاهیم، نوآوری او در تشبیه است؛ در این باره می‌توان به ذکر وجه شبه، آوردن صفاتی به همراه ارکان تشبیه و... برای ساختن تشبیهات جدید اشاره کرد:

۱- ذکر وجه شبه جدید برای ساختن تشبیه نو: یکی از راه‌های ماندگاری و اثرگذاری سخن در ذهن خواننده، آوردن تشبیهات نوست؛ تشبیه نو به دلیل ناآشنایی خواننده، گاهی نیاز به ذکر وجه شبه است؛ از این رو قیصر با آوردن وجه شبه جدید، جانی دوباره به کلام می‌بخشد: بر زمین افتادن دل چون اشک (۴۹)، مانند باد آواره به هر سو دویدن (۲۲۰)، مثل لحظه‌های وحی اجتناب‌ناپذیر بودن (۳۰۰)، مانند فانوس در خویش خمیدن (۳۰۲)، خرد و خراب و خون‌آلود بودن شعر شاعر مانند خانه‌های خاکی مردم (۳۸۳)، ۶۴، ۱۳۱، ۲۹۵، ۳۸۴، ۴۹۶، ۵۰۳ و ...

۲- ذکر صفاتی برای یکی از ارکان تشبیه: «مسلخ تقدیر ناگزیر» (۲۲)، «جاده‌های بی‌سرانجام رسیدن» (۷۲)، «حادثه سرخ رسیدن» (۲۱۹)، «باغ سبز الفبا» (۲۳۹).

۳- بدون هیچ نشانه: «باغ کاغذین شادباش‌ها» (۵۸)، «دریای بی‌خیالی‌ها» (۶۰)، «غبار آرزوها» (۱۸۸)، «الفبای درد» (۱۹۶)، «موسیقی سکوت شب» (۲۱۸)، «تب و تاب تردید» (۲۱۹)، «نام تو رازی نوشته بر پر پروانه‌ها» (۲۶۷)، «جذام خلاء» (۲۶۷)، «خورشید گندم» (۳۲۳).

۴- تشبیه پیوسته (موقوف‌المعانی): جیب احساس و اندیشه در ارتباط با نُقل مهر و محبت (۶۴).

۵- تشبیهات کلیشه‌ای با وجه شبه نو: شاعر خود را در جایی به شمعی که شعله نمی‌کشد و اشکی که به چکیدن و نسیمی که به وزیدن نمی‌انجامد، تشبیه کرده است (← ۲۱۹ و ۲۲۰)، چو فانوس خاموش بودن و در خود خمیدن (← ۳۰۲)، نمونه‌ها برای این دست از تشبیهات قیصر زیاد است و ذکر همه آنها میسر نیست. آنچه مهم است بیان این مطلب است که قیصر برای نوکردن تشبیه و تأثیرگذاری بیشتر آن از شگردهای گوناگونی بهره جسته است که به گوشه‌ای از آن اشاره شده است. دیگر اینکه غالب تشبیهات او از نوع حسی-عقلی به حسی هستند.

۲-۲-۴- تشخیص

تشخیص از جمله عناصری است که در ادب فارسی تا دوره معاصر تعریف و مصداقی با این عنوان در کتب بیان برایش نیامده است؛ «در استعاره مکنیه تخیلیه، مشبه به متروک در اکثر موارد انسان است و در اصطلاح استعاره، انسان‌مدارانه Anthropomorphic است. غربیان به این نوع استعاره، personification می‌گویند که در فارسی به تشخیص ترجمه شده است. اصطلاح تشخیص در فارسی اول‌بار در مقاله‌ای که یوسف اعتصام‌الملک درباره شعر دخترش، پروین، نوشته آمده است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۱۸۴). «تشخیص، بخشیدن خصایص انسانی است به چیزی که انسان نیست و یا بخشیدن صفات انسان و به‌ویژه احساس انسانی به چیزهای انتزاعی، اصطلاحات عام و موضوعات غیرانسان یا چیزهای زنده دیگر»

(شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۱۵۰-۱۵۱).

از جمله عناصر پرکاربرد اشعار اعتراضی قیصر، تشخیص است. در بسیاری از مواقع، هنرمند می‌کوشد تا با جان‌بخشی به موجودات و عناصر طبیعی، پیام خود را به صورت غیرمستقیم و از زبان آنها بگوید و به قول حضرت مولانا: «خوش‌تر آن باشد که سر دلبران/ گفته آید در حدیث دیگران» (مولوی، ۱۳۹۰: ۱۰). تشخیص، این فرصت و مجال را به هنرمند می‌دهد تا سخنان مگوی خود را از زبان اشیا و سایر موجودات و گاه به زبان تمثیلی به خواننده برساند تا علاوه بر رمزآلودکردن سخن، بر زیبایی و تأثیرگذاری بیشتر آن بیافزاید.

در اشعار اعتراضی قیصر، عنصر تشخیص با بسامد ۱۲۳ بار و با ۴،۶۲ درصد از میان شش عنصر بررسی شده، رتبه چهارم را دارد (جدول شماره ۵) و این نشان از نقش این عنصر بلاغی در بیان اندیشه‌های شاعر دارد. شاعر از این عنصر مهم بلاغی به شکل‌های گوناگونی بهره جسته است تا اندیشه اعتراضی‌اش را مؤثرتر بیان کند.

اقسام تشخیص در اشعار اعتراضی قیصر

۱- ذکر صفت: «خون چاووش‌خوان» (۵۷)، «صندلی‌های خمیده، میزهای صف کشیده» (۱۸۷)، «دردهای کهنه لجوج» (۲۴۳)، «برگ‌های بی‌گناه» (۲۹۲)، «بادهای بی‌طرف، ابرهای سربه‌راه، بیدهای سربه‌زیر» (۳۰۰).

۲- ترکیب اضافی: «ردپای دقیق» (۱۳۰)، «دستمال نسیم» (۲۶۸)، «بی‌تفاوتی واژه‌ها» (۲۹۳)، «شیون باران و خشم باد» (۳۴۸).

۳- ذکر مصدر (حالت فاعلی): دچار فراموشی شدن آینه‌ها (۱۱۶)، آب و جاروکردن باد و باران کوجه‌ها را (۱۳۱)، بستن پرونده‌ام را خاک روزی (۱۸۸)، خمیازه کشیدن خواب در دهان مسلسل‌ها (۲۳۸).

۴- ذکر مصدر (حالت مفعولی): کورکردن عشق را، زخم‌زدن به چشم آفتاب (۵۸)، هوای پنجره را داشتن، دم تمامی درها را دیدن (۲۸۳)، سرزنش کردن برگ‌های زرد (۲۹۲).

۵- منادا: «ای شعر تازه» (۷۳)، «ای جاده‌های گمشده در مه، ای روز آفتابی» (۲۴۰).

۶- اسناد مجازی: «خون چاووش‌خوان» (۵۷)، «پیش‌تربودن جاده» (۷۳)، «حق نداشتن و دروغ گفتن آینه» (۲۳۹)، «بی‌تفاوتی واژه‌ها» (۲۹۳)، «تاب نداشتن آبیگینه» (۳۱۲).

۷- ذکر اعضای بدن انسان برای اشیا: «شانه‌های خسته غرور من، کتف گریه‌های بی‌بها، بازوان حس شاعرانه‌ام» (۲۴۲)، «دست سرنوشت، دست درد» (۲۴۳)، «مشام باد» (۲۶۷)، «دوش شاخه» (۲۹۲)، «دل باغ» (۲۹۶)، «قلب زمین» (۴۹۴).

۸- توصیف تفصیلی طبیعت و عناصر آن (جنبه تفصیلی و گسترده نوع تشخیص): «صدای لرزش قلب زمین بود/ که با آهنگ آهن در طنین بود/ صدای پای پولادین یک دیو/ صدای پای دیوی آهین بود... نمی‌خندد دگر در باغ‌ها گل/ نمی‌خواند خروس سرخ کاکل/ تمام خانه‌ها از یاد بردن/ هجوم گوسفندان را به آغل...» (۹۵-۴۹۴).

۲-۲-۵- استعاره

استعاره یکی از ارکان مهم و اصلی عناصر خیال است و نقش مؤثری در سنجش میزان هنرمندی و توانایی شاعر دارد. در آرای منتقدان متأخر، هر استعاره ابتدا در ذهن شاعر به صورت تشبیه پدید می‌آید، سپس شاعر با حذف ادات شبهه و تلخیص آن، استعاره می‌سازد» (داد، ۱۳۷۱: ۲۴). استعاره هم در مجاز ریشه دارد هم در تشبیه. اهمیت استعاره در نوع ساخت و کارآمدی آن است. «استعاره، بزرگ‌ترین کشف هنرمند و عالی‌ترین امکانات در حیطه زبان هنری است. استعاره کارآمدترین ابزار تخیل و به اصطلاح ابزار نقاشی در کلام است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۱۶۰). «در استعاره با گسترش معانی و ادعای این همانی، شاهد تخیل و اغراق هستیم» (محمودی و تقدیمی، ۱۳۹۵: ۲۲۸).

قیصر امین‌پور که به خوبی از ظرفیت و اهمیت استعاره خبر داشته است، به شایستگی از این ظرفیت زبان هنری بهره برده است. در اشعار اعتراضی بررسی شده این شاعر، استعاره با ۱۰۹ بار کاربرد و با ۱۲،۷۸ درصد در بین شش عنصر مورد بررسی رتبه پنجم را داراست (جدول شماره ۵). او می‌کوشد به یاری استعاره، سخن خود را در ذهن سخن‌دوست جاگیر گرداند؛ زیرا

پروردگی هنری و ارزش زیباشناختی آن از تشبیه فزونتر است (← کزازی، ۱۳۶۸: ۹۴). عناصر سازنده استعاره اشعار اعتراضی قیصر به ترتیب کاربرد؛ اشیا، طبیعت، حیوانات، انسان و امور انتزاعی‌اند. یکی از گونه‌های پرکاربرد استعاره در این‌گونه از اشعار شاعر، اسناد مجازی است که در آن فعل به غیر فاعل حقیقی آن اسناد داده می‌شود؛ که البته در بخش تشخیص به این نوع استعاره اشاره شد.

انواع استعاره اشعار اعتراضی قیصر

- ۱- استعاره مصرّحه؛ که خود به سه گونه تقسیم می‌شود:
 - الف. استعاره مطلقه (لوازم و ملایمات مشبه و مشبّه ذکر نشود یا برای هر دو رکن استعاره، به‌طور یکسان ذکر شود): «شعله‌های خفته در خاکستر خاموش‌ها» (۵۷)، «هرچه در دل داشتم از نیش‌ها و نوش‌ها» (۵۷)، «ز دل بر لبم تا دعایی برآید» (۱۹۶).
 - ب. استعاره مجردّه (تنها لوازم و صفات مشبه ذکر شود): «تارهای روشن» (۲۸۵)، «خفاش‌های وحشی دشمن» (۳۸۴).
 - پ. استعاره مرشّحه (لوازم و مناسبات مشبه ذکر شود): «از آن کبوترهای بی‌پروا که رفتند/ یک مشت پر جا مانده بر بام رسیدن» (۷۳)، «به کفری که از مذهبم می‌تراود» (۱۹۶)، «در این سیاه‌چال سراسر سؤال» (۲۱۸).
- ۲- استعاره مکنّیه؛ که به دو گونه کلی‌تر استعاره اضافی و غیراضافی تقسیم می‌شود:
 - الف. استعاره مکنّیه اضافی از گونه تشخیص: «چشم آسمان» (۴۹)، «ذهن آینه» (۱۳۰).
 - ب. استعاره مکنّیه اضافی از گونه غیرتشخیص: «یک‌دسته لبخند پرپر» (۱۳۱)، «چشم‌های پینه‌بسته» (۱۸۷)، «خنده‌های لب‌پریده» (۱۸۷)، «پرواز دست‌های صمیمی» (۲۳۶).
 - پ. استعاره مکنّیه غیراضافی در قالب جمله از گونه تشخیص: «آمدم یک دم مهمان دل خویش باشم» (۷۹)، «اگر داغ رسم قدیم شقایق نبود»؛ «اگر آسمان می‌توانست» (۱۳۰).
 - ت. استعاره مکنّیه غیراضافی در قالب جمله از گونه غیر تشخیص: «به باد حادثه بالم اگر شکست چه باک!» (۶۰)، «خیال غرق‌شدن در نگاه ژرف تو بود» (۶۰)، «الفبای درد از لبم می‌تراود» (۱۹۶)، «مو به مو حادثه بارید به هر بندم» (۲۲۵).
 - ث. استعاره مکنّیه غیراضافی در قالب شبه‌جمله: «ای آرزوی اولین گام رسیدن» (۷۲)، «ای کال دور از دسترس» (۷۳).
- ۳- استعاره‌هایی که به نماد نزدیک می‌شوند: یک مشت پر جا مانده بر بام رسیدن (۷۳)، مگس به هر کجا به‌جز مگس نیست/ ولی عقاب در قفس خودش نیست (۷۵).

اولین قلم/ حرف حرف درد را/ در دلم نوشته است/ دست سرنوشت/ خون درد را/ با گلم سرشته است (همان: ۲۴۳)؛ شاعر در ترکیب «حرف حرف درد» و «دست سرنوشت»، از استعاره مکنّیه استفاده کرده است. درد شاعر به نوشته‌ای تشبیه شده که سرنوشت، حروف آن را در دل هنرمند نوشته است. بخش عمده‌ای از استعارات قیصر، از نوع استعاره مکنّیه است؛ یعنی شاعر مشبّه‌به را حذف می‌کند، اما با آوردن ملزوماتی از آن، کلام را تا حد استعاره ارتقا داده و با این ترفند اثر کلامش را افزایش می‌دهد؛ زیرا «استعاره نسبت به دیگر صور خیال رساتر، مؤثرتر و قوی‌تر است و در «استعاره با گسترش معانی و ادعای این‌همانی، شاهد تخیل و اغراق هستیم» (محمودی و تقدیمی، ۱۳۹۵: ۲۲۸).

جدول شماره (۳): انواع استعاره در اشعار اعتراضی قیصر امین پور

نوع استعاره	استعاره مکنّیه	استعاره مصرّحه	جمع
تعداد	۸۷	۲۲	۱۰۹
درصد	۷۹٫۸۲	۲۰٫۱۸	۱۰۰

نمودار شماره (۲): انواع استعاره در اشعار اعتراضی قیصر امین پور

قیصر از انواع عناصر طبیعی در خلق انواع استعاره شعر اعتراضی خود بهره جسته است که به ترتیب بسامد عبارت‌اند از: اشیا ۴۳ بار؛ طبیعت ۲۵ بار؛ حیوانات ۲۳ بار؛ انسان ۱۵ بار و امور انتزاعی ۳ بار که در مجموع ۱۰۹ بار شده است.

جدول شماره (۴): عناصر سازنده استعاره اشعار اعتراضی قیصر امین پور

عناصر سازنده	اشیا	طبیعت	حیوانات	انسان	امور انتزاعی	جمع
تعداد	۴۳	۲۵	۲۳	۱۵	۳	۱۰۹
درصد	۳۹,۴۵	۲۲,۹۴	۲۱,۱۰	۱۳,۷۶	۲,۷۵	۱۰۰

۲-۲-۶- مجاز

مجاز «استعمال کلمه در غیر معنی حقیقی آن» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۳۱) و «شیوه‌ای دیگر در بازنمود اندیشه شاعرانه» (کزازی، ۱۳۶۸: ۱۴۰) است که «هم در معانی (مجاز عقلی) و هم در بیان (مجاز مرسل)» (افراسیابی و دیگران، ۱۳۸۵: ۳) کاربرد دارد. هدف از کاربرد مجاز، ایجاد هاله‌ای از معانی گوناگون در ذهن خواننده است و «شاعر با به‌کاربردن مجاز، مفاهیم گوناگون و دور از هم را به یکدیگر پیوند می‌دهد و درحقیقت با ایجاد تداعی‌هایی در ذهن خواننده، احساس خود را مؤثرتر و زیباتر بیان می‌کند» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۲۳۲).

با تعریفی که شمیسا از مجاز ارائه می‌دهد، تنها مجاز به علاقه تشبیه هنری، ادبی و قابل طرح در علم بیان است. «در بیان فقط ابزار تصویرساز و مخیل مطمح نظر است و از میان انواع مختلف مجاز، بیشتر استعاره است که به اصطلاح Imagery یعنی تصویرساز، مصور و مخیل است. بحث در انواع دیگر مجاز غالباً مربوط به علم معنی‌شناسی می‌شود؛ زیرا مجاز خاص ادبیات نیست و در همه زبان‌ها و سبک‌ها معمول و مرسوم است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۴۶).

امین پور نیز در اشعار اعتراضی خود به کرات از عنصر خیال‌ساز مجاز بهره برده است. مجاز با کاربرد ۷۵ بار و با ۸,۷۹ درصد، رتبه ششم را در بین تصاویر و آرایه‌های پرکاربرد او داراست (جدول شماره ۵). در اینجا مقصود از مجاز، مجاز مرسل است.

هرچه گفتم هیچ‌کس نشنید یا باور نکرد / من دهانی نیستم از زمره این گوش‌ها

(امین پور، ۱۳۹۵: ۵۷)

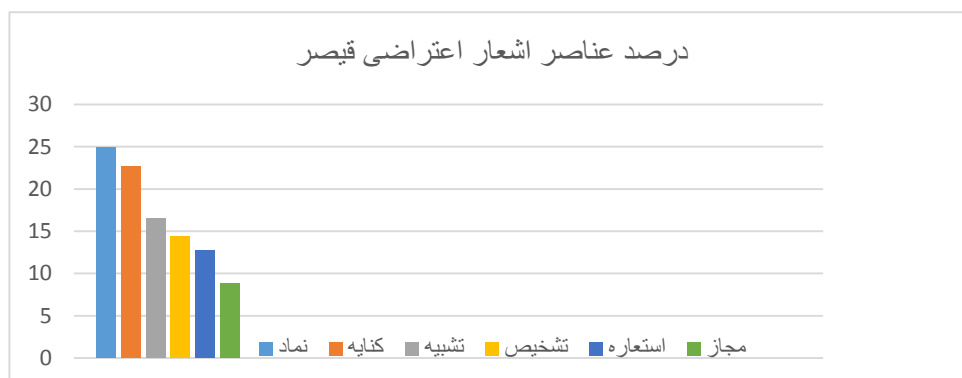
«گوش‌ها»، به علاقه جز به کل (شمیسا، ۱۳۹۳: ۴۸) مجاز از انسان‌های زمان شاعر است که قدرت درک سخنان شاعر را ندارند. زیبایی این مجاز در این است که شاعر علاوه بر معنای مجازی به معنای حقیقی گوش هم نظر دارد. او به مردم بی‌توجه و بی‌درد زمانش اعتراض و تأکید می‌کند که سخنانش از جنس سخنان بی‌ارزشی نیست که به گوش مردم سرگرم‌هزلیات خوش بیاید.

این حنجره، این باغ صدا را نفروشید / این پنجره، این خاطره‌ها را نفروشید
(همان: ۶۶)

«حنجره»، به علاقه سبب و مسبب (←کزازی، ۱۳۶۸: ۱۴۶) مجاز از فریاد و اعتراض است که نشان بودن و زندگی است. در ادامه شاعر همین فریاد و صدا را به باغ تشبیه می‌کند که نماد رویش، زندگی، نفس کشیدن، رهایی و آزادی است. در سال صرفه‌جویی لبخند.../ لبخند ما/ به زخم بدل شد/ و زخم‌هایمان/ تا استخوان رسید (همان: ۲۴۹). به علاقه لازم و ملزوم (←کزازی، ۱۳۶۸: ۱۴۷) «لبخند»، مجاز از شادی و شادابی و «زخم»، مجاز از درد و آزرده‌گی است که شاعر با طنزی زیبا همراه با مجاز به فراوانی درد و رنج خود و جامعه‌اش اشاره می‌کند که از شدت آن به استخوان رسیده است. امین پور برای تأثیرگذاری و ماندگاری بیشتر اشعار اعتراضی خود، با هنرمندی و شناخت کافی از همه ظرفیت‌های زبان و ادبیات از جمله انواع عناصر بیانی استفاده کرده است. با بررسی اشعار اعتراضی او، در مجموع او ۸۵۳ بار از شش عنصر بلاغی استفاده کرده است که نمودار آن در زیر می‌آید.

جدول شماره (۵)؛ عناصر بلاغی پر کاربرد در اشعار اعتراضی امین پور

تصویر	نماد	کنایه	تشبیه	تشخیص	استعاره	مجاز	جمع
تعداد	۲۱۲	۱۹۳	۱۴۱	۱۲۳	۱۰۹	۷۵	۸۵۳
درصد	۲۴٫۸۵	۲۲٫۶۳	۱۶٫۵۳	۱۴٫۴۲	۱۲٫۷۸	۸٫۷۹	۱۰۰

نمودار شماره (۳)؛ عناصر بلاغی پر کاربرد در اشعار اعتراضی امین پور

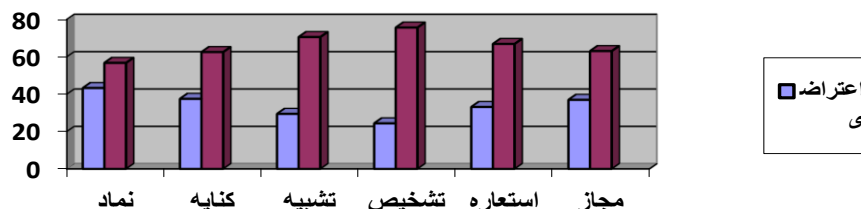
جدول شماره (۶)؛ عناصر بلاغی پر کاربرد در اشعار غیراعتراضی امین پور

تصویر	تشخیص	تشبیه	کنایه	نماد	استعاره	مجاز	جمع
تعداد	۳۸۲	۳۳۸	۳۲۲	۲۷۸	۲۲۰	۱۲۸	۱۶۶۸
درصد	۲۲٫۹۰	۲۰٫۲۶	۱۹٫۳۱	۱۶٫۶۷	۱۳٫۱۹	۷٫۶۷	۱۰۰

۳- مقایسه تصاویر اشعار اعتراضی و غیراعتراضی قیصر

مجموعه کامل اشعار قیصر امین پور شامل هفت دفتر و ۳۴۵ شعر است که تعداد ۶۱ شعر دارای رنگ و بوی اعتراضی از نوع فلسفی، سیاسی، اجتماعی و شخصی است و نموداری از اندیشه‌های اعتراضی شاعر. با توجه به بررسی، مقایسه و تحلیل اشعار اعتراضی و غیراعتراضی شاعر از حیث کاربرد تصاویر شعری در بیان اندیشه‌های او، نتایج به دست آمده به صورت آماری تحلیل و ارائه شد. نکته تأمل برانگیز، تفاوت آشکار بین تصاویر به کارگرفته شده در این نوع شعر است؛ هرچقدر شعر

اعتراضی و انتزاعی می‌شود، تصاویر شعری نیز به تناسب آن پیچیده و چندلایه می‌شود، از این رو در این گونه شعری، نماد و کنایه کاربرد و بسامد بیشتری نسبت به اشعار غیر اعتراضی دارد؛ اما در اشعار غیراعتراضی، تشخیص و تشبیه بسامد بیشتری دارد و این گویای رابطه متقابل محتوای سخن با تصاویر شعری است.

نمودار شماره (۴): مقایسه عناصر بلاغی پر کاربرد در اشعار اعتراضی و غیراعتراضی امین پور

جدول شماره (۷): مقایسه عناصر بلاغی پر کاربرد در اشعار اعتراضی و غیراعتراضی امین پور

تصویر	نماد		کنایه		تشبیه		تشخیص		استعاره		مجاز		جمع
	اعتراضی	غ.ا	اعتراضی	غ.ا	اعتراضی	غ.ا	اعتراضی	غ.ا	اعتراضی	غ.ا	اعتراضی	غ.ا	
تعداد	۲۱۲	۲۷۸	۱۹۳	۳۲۲	۱۴۱	۳۳۸	۱۲۳	۳۸۲	۱۰۹	۲۲۰	۷۵	۱۲۸	۲۵۲۱
درصد	۴۳,۲۷	۵۶,	۳۷,۴	۶۲,۵	۲۹,۴	۷۰,۵	۲۴,۳	۷۵,۶	۳۳,۱	۶۶,۸	۳۶,۹	۶۳,۰	۱۰۰
		۷۳	۸	۲	۴	۶	۶	۴	۳	۷	۵	۵	

نکته مهم و تأمل برانگیز در این جدول، تعداد و درصد کاربرد تصاویر شعری در اشعار اعتراضی و غیراعتراضی قیصر به نسبت تعداد شعر مطالعه شده است. اشعار اعتراضی بررسی شده، ۶۱ و اشعار غیراعتراضی ۲۸۴ شعر است؛ بنابراین در مقایسه میزان کاربرد عناصر بلاغی در این دو گونه شعری شاعر، توجه به تعداد اشعار مهم و ضروری است.

نتیجه

مضمون اعتراض از آن دست مضامینی است که انگیزه شاعر از روی آوردن به آن، ایجاد تأثیر در مخاطبانی است که به زعم سراینده پس از دریافت پیام، در صدد اصلاح کاستی‌ها برخوانند آمد؛ از همین رو استفاده حداکثری شاعر از ابزارهای تأثیرگذاری بر مخاطبان ضرورتی گریزناپذیر است. نتایج پژوهش از بررسی شگردهای ادبی قیصر امین پور برای اثرگذاری پیام اعتراضی اش بر مخاطبانش نشان می‌دهد شاعر برای تبیین اندیشه‌ها و احساسات خود از انواع تصویر بهره برده است؛ البته این تصاویر، به تناسب محتوا و اقتضای کلام، بسامد متفاوتی دارند. هم در بخش اعتراضی و هم در قسمت غیراعتراضی، رویکرد و میزان به کارگیری شگردهای بلاغی و تصاویر شعری به گونه‌ای است که نهایت تأثیر مدنظر شاعر در مخاطب ایجاد شود.

بررسی و مقایسه اشعار اعتراضی و غیراعتراضی شاعر، نشان‌دهنده این نکته است که نوع کلام و شیوه بیان متناسب با آن، در نحوه به کارگیری تصاویر شعری، نقش مؤثری دارد به طوری که در اشعار اعتراضی قیصر، پرکاربردترین تصاویر به ترتیب: نماد، کنایه، تشبیه، تشخیص، استعاره و مجاز و در اشعار غیراعتراضی او به ترتیب: تشخیص، تشبیه، کنایه، نماد، استعاره و مجاز است و این خود نشان می‌دهد شاعر با شناخت و آگاهی لازم از کارکرد ترفندهای ادبی و ایجاد ارتباط لازم بین آن با نوع کلام، از انواع تصاویر بجا و مناسب بهره برده است. جایی که سخن به دلیل نوع محتوا و مخاطبانش و گریز از سوء برداشت‌های احتمالی، نیاز به گونه‌ای ابهام و چندلایگی دارد، از نماد و کنایه بیشتر استفاده کرده است و جایی که نیاز به زبانی صریح و آشکار دارد، از تشخیص و تشبیه بهره جسته است تا پیامش را بی‌واسطه و هرچه روشن‌تر انتقال دهد؛ از این رو

شاعر در اشعار اعتراضی از نماد و کنایه و در اشعار غیراعتراضی از تشخیص و تشبیه بیشترین استفاده کرده است.

منابع

۱. احمدی، محمد (۱۳۹۶). «ماهیت نقد رتوریک و اهمیت آن در مطالعات ادبی»، *دوفصلنامه علمی پژوهشی بلاغت کاربردی و نقد بلاغی*، سال دوم، شماره سوم، صص ۷۳-۸۷.
۲. آزاد، هاجر، (۱۳۹۳). *بررسی و تحلیل مفاهیم و مضامین اعتراض در اشعار شاعران معاصر با تأکید بر شعر سیدحسین حسینی، قیصر امین پور، سلمان هراتی و گروس عبدالملکیان*، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مصطفی گرجی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل.
۳. آسمان، محمدجواد (۱۳۹۸). *اعتراض و عشق؛ شناخت نامه دکتر علی رضا قزوه*، تهران: شهرستان ادب.
۴. افراسیابی، غلامرضا؛ جعفری، سید محمد مهدی و بحتوی، حسین (۱۳۸۵). «جستاری درباره مجاز مرسل»، *مجله اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز (ویژه نامه زبان و ادبیات فارسی)*، دوره ۲۲، شماره سوم، صص ۱-۱۶.
۵. افسری، رضا (۱۳۹۲). *اعتراض در شعر فروغ*، تهران: آرنا.
۶. امیدعلی، حجت الله و دهرامی، مهدی (۱۳۹۶). «وجوه زیباشناسی تصویر و هماهنگی آن با عاطفه و اندیشه در شعر نصرت رحمانی»، *علوم ادبی*، سال هفتم، شماره یازدهم، صص ۲۹-۵۱.
۷. امین پور، قیصر (۱۳۹۵). *مجموعه کامل اشعار*، چاپ دوازدهم، تهران: مروارید.
۸. باباصغری، علی اصغر و محمدپور، محمد امین (۱۳۹۴). «بررسی و تحلیل ویژگی های محتوایی و زبانی اشعار حماسی سیاوش کسرای». *زبان و ادب فارسی*، سال ۶۸، شماره ۲۳۲، صص ۱-۱۵.
۹. پشتدار، علی محمد (۱۳۸۹). «چشم انداز آزادی و ادب اعتراض در شعر فارسی»، *علوم ادبی*، دوره سوم، شماره پنجم، صص ۱۵۷-۱۸۰.
۱۰. پورممتاز، علی رضا (۱۳۷۲). *فرهنگ جامع چاپ و نشر*، تهران: مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی.
۱۱. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۷). *مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: سمت.
۱۲. حسینی مؤخر، سید محسن و نجات، سید حمید (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی درون مایه اعتراض در شعر احمد مطر و علیرضا قزوه»، *دوفصلنامه مطالعات تطبیقی فارسی*، سال اول، شماره دوم، صص ۳۹-۶۶.
۱۳. داد، سیما (۱۳۸۵). *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، تهران: مروارید.
۱۴. دلبری، حسن و مهری، فریبا (۱۳۹۴). «سطوح بلاغی خیال در تصاویر شعر معاصر»، *فنون ادبی*، سال هفتم، شماره اول، صص ۷۳-۸۶.
۱۵. سلدن، امان و پیتر ویدوسون (۱۳۸۴). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*، ترجمه عباس مخبر، تهران: طرح نو.
۱۶. زرقانی، مهدی (۱۳۸۷). *چشم انداز شعر معاصر*، چاپ سوم، تهران: ثالث.
۱۷. زرین کوب، حمید (۱۳۶۷). *مجموعه مقالات*، چاپ اول، تهران: علمی و معین.
۱۸. سلطانی فرگی، مرتضی (۱۳۸۸). *بررسی شعر اعتراض در ادبیات معاصر پارسی از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷*، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: ابوالقاسم رحیمی. دانشگاه سبزوار.
۱۹. شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۷۰). *صور خیال در شعر فارسی*، چاپ چهارم، تهران: آگه.
۲۰. _____ (۱۳۵۲). «مقدمه ای کوتاه بر مباحث طویل بلاغت»، *دانشکده ادبیات دانشگاه پهلوی شیراز*، *مجله خرد و کوشش*، دوره پنجم.

۲۱. شمیسا، سیروس (۱۳۹۳). بیان، چاپ سوم، تهران: میترا.
۲۲. _____ (۱۳۹۴). نقد ادبی، تهران: میترا.
۲۳. طاهری ماه‌زمینی، نجمه؛ بصیری، محمدصادق و صرفی، محمدرضا، (۱۳۹۳ الف)، «واژگان‌شناسی شعر اعتراض در ادبیات انقلاب اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، شماره ۲، صص ۱۴۲-۱۱۷.
۲۴. طاهری ماه‌زمینی، نجمه؛ بصیری، محمدصادق و صرفی، محمدرضا (۱۳۹۳ ب). «بررسی مضامین شعر اعتراض در ادبیات انقلاب اسلامی» نشریه ادبیات پایداری، سال ششم، شماره پانزدهم، صص ۳۰۷-۲۷۸.
۲۵. طاهری ماه‌زمینی، نجمه؛ بصیری، محمدصادق و صرفی، محمدرضا (۱۳۹۳ ج)، «بررسی عناصر موسیقایی شعر اعتراض در دوره انقلاب اسلامی، دوفصلنامه زبان و ادب فارسی، سال ۶۷، شماره ۲۲۹، صص ۱۰۹-۸۹.
۲۶. طهماسبی، فرهاد و صارمی، زهره (۱۳۹۲). «تحلیل و بررسی تصویر شعری و معرفی ساختار آن در شعر احمد شاملو»، تحلیل و نقد متون زبان و ادبیات فارسی، شماره شانزدهم، صص ۲۳۵-۲۶۲.
۲۷. فتوحی رودمعجنی، محمود (۱۳۸۹). بلاغت تصویر، چاپ دوم، تهران: سخن.
۲۸. قائدی، محمدرضا و علیرضا گلشنی (۱۳۹۵). «روش تحلیل محتوا از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی»، فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، دوره هفتم، شماره بیست‌وسوم، ۵۷-۸۲.
۲۹. قربان‌پور آرانی، حسن (۱۳۷۸). «ادبیات پرخاشگر زمینه‌های اجتماعی و آثار آن (از آغاز تا عصر مشروطیت)»، کیهان فرهنگی، شماره شانزدهم، صص ۲۶-۲۹.
۳۰. کاظمی، محمدکاظم (۱۳۹۰). ده شاعر انقلاب، تهران: سوره مهر.
۳۱. کزازی، میرجلال‌الدین (۱۳۶۸). زیباشناسی سخن پارسی (۱) بیان، چاپ اول، تهران: نشر مرکز.
۳۲. کریمی، احمد و وقاری، کلثوم (۱۳۹۰). «تحلیل اشعار سیدحسن حسینی از منظر صور خیال»، نشریه فنون ادبی، دوره سوم، شماره دوم، صص ۱۱۶-۹۳.
۳۳. محمودی، علیرضا و تقدیمی غفاریان، فاطمه (۱۳۹۵). «بررسی کاربرد صور خیال در هایکوه‌های جبهه بیک وردی (مطالعه موردی مجموعه شعری ماه، بالای سر مجنون)»، ادبیات پایداری، سال هشتم، شماره چهاردهم، صص ۲۱۷-۲۳۶.
۳۴. معصومی، صابر (۱۳۸۷). بررسی مضامین ادب پایداری در شعر معاصر با تکیه بر اشعار قیصر امین‌پور، علی‌رضا قزوه، علی معلم و سلمان هراتی، (پایان‌نامه دوره ارشد)، استاد راهنما: علی‌رضا مظفری، دانشگاه ارومیه.
۳۵. مک‌کاریک، ایرنا ریما (۱۳۹۳). دانش‌نامه نظریه‌های ادبی معاصر، ترجمه مهراں مهاجر و محمد نبوی، تهران: آگه.
۳۶. مولوی، جلال‌الدین محمد (۱۳۹۰). مثنوی معنوی، چاپ پنجم، به تصحیح رینولد ا. نیکلسون. تهران: هرمس.
۳۷. میرصادقی، میمنت (۱۳۷۶) واژه‌نامه هنر شاعری، چاپ دوم، تهران: مهناز.
۳۸. مهدی‌نژاد، امید و سیار، محمدمهدی (۱۳۸۸) ددخواست ۱۰۰ شعر اعتراض، چاپ سوم، تهران: سپیده‌باوران.
۳۹. نجات، سیدحمید و نجات، سیداحمد (۱۳۹۶) ادبیات اعتراض در شعر احمد مطر و علیرضا قزوه، دزفول: اهورا قلم.
۴۰. ولک، رنه و وارن، آوستن (۱۳۹۳). نظریه ادبیات، ترجمه ضیاء موحد و پرویز مهاجر، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.